

Å lese kjønn og lesekjønn

Man leser med øynene, ikke med underlivet. Derfor bør heller ikke utdanningssystemet ta utgangspunkt i det vi har under beltestedet, men i det vi har mellom ørene. Dette er en appell – om ukjønnnet leseundervisning.

Av: Trine M. Gilje, ph.d.-student ved Lesesenteret, Universitetet i Stavanger

I det første innlegget over, spør Ingrid Nielsen og Brita Strand Rangnes hva kjønn og kjønnsidentitet egentlig er – er det biologi eller er det blikk? Videre peker forfatterne i neste tekst på at skolen, i en ensidig debatt om de lesesvake guttene, står i fare for å miste av syne lesesvake jenter spesielt, men kan hende også jentene generelt.

Tidligere, og det er ikke så lenge siden heller, var jenter mindre intelligente enn gutter. En langvarig, sosiokulturell tolkning av kvinnekjønnets evner og forutsetninger for tenkning slo i flere hundre år systematisk fast at femininumsvake intellekt var biologisk betinget: Kvinnen *kunne* ikke bli smartere. Eller særlig smart i det hele tatt. Derfor prøvde de fleste kvinner heller ikke å bli det. Da hun omsider likevel reiste seg og krevde rett til utdanning og adgang til arbeidslivet, viste det seg at hun ikke var så dum likevel, kvinnen. Det var godt hun forsto at hun ikke skulle tro på det som ble henne fortalt; at hun forsto at det ikke var i hennes *kjønn*, men i samfunnets syn på *kjønnsrollene*. Kvinnens svake intellektuelle posisjon reflekterte altså ikke en biologisk betingelse, men en sosiokulturell tolkning av hennes kjønn. Resultat: Et kvinnesyn som begrenset kvinnens tilgang til kunnskap og makt, og som i tillegg var selvforsterkende fordi samfunnet fratok kvinnen muligheten til i det hele tatt å prøve sine intellektuelle styrker mot mannens.

I dag, noen ti-, hundre- og tusenår etter, er det jentene som er vinnerne i klasserommet, det er kvinnene som befolker universitetene og som bekler viktige yrkestitler som lege og advokat. Guttene, derimot, går det dårligere med: De er blitt dårligere lesere enn jentene, tilegner seg dermed mindre kunnskap og får derfor verken gode karakterer på skolen, studieplass eller jobb. Og så er de, ifølge Sven Egil Omdal («Mannens tid på hell», *Stavanger Aftenblad*, 3. juni 2017), ensomme og forbitret. Grunnen til at vi mener vi kan si at guttene leser dårligere enn jentene, er at de internasjonale leseferdighetstestene PIRLS og PISA, som måler

henholdsvis barns og ungdoms leseferdigheter og lesemotivasjon, viser at de er det. Testene har veid gutten – og funnet ham for lett.

Men bak testresultater og statistikk skjuler det seg et viktig spørsmål: Oppnår guttene dårligere resultater fordi de *er* dårligere eller fordi de *gjør* det dårligere? Det første alternativet henviser til biologiske årsaker og vil bety at guttene ikke *kan* bli bedre lesere enn de er nå. Det andre alternativet henviser til kontekstuelle aspekter, fortolkninger av kjønn og kjønns forutsetninger, og som reflekteres i f.eks. oppgaveutforming eller kultur. Det kan nemlig tenkes at PIRLS og PISA er utformet på en måte som gir skinndårlige, altså falskt dårlige resultater – og dermed lavere selvrapportert lesemotivasjon, mindre lesing og dermed faktisk lavere leseferdigheter. Og det innenfor en kultur som gir gutta anledning til å fortsette å *bli* dårligere lesere enn jentene ved ikke å kreve at de tar skjeen i en annen hånd.

Hva med annen forskning på kjønnsforskjeller i leseferdigheter og lesemotivasjon? Et forskningsprosjekt ledet av Ph.D.-student Elisabeth Brekke Stangeland ved Lesesenteret, UiS, viser at, jo – det er kjønnsforskjeller i språkutviklingen og at disse forskjellene slår ut allerede i toårsalder. Jenters språklige utvikling, og dermed deres leseferdigheter og lesemotivasjon, modnes tidligere enn gutters. Altså kan det hende det i førskolealder *er* noen faktiske biologiske forskjeller mellom kjønnene. Men kan det også tenkes at kjønnsforskjellene og guttenes relativt senere språkutvikling er preget av at de slipper lettere unna språk- og leseaktiviteter enn jentene i hjemmet eller i barnehagene fordi de er gutter? I så tilfelle vil guttenes underlegenhet springe ut av sosiokulturelle faktorer, som samfunnets fortolkninger av og forventninger til kjønn, slik jentenes underlegenhet engang gjorde. Altså kan guttenes svake leseferdigheter være resultat av en selvoppfyllende profeti. Ikke desto mindre: Pågående forskning viser ganske tydelig at innen de når skolealder, er guttene i ferd med å nærme seg jentenes språk, iallfall hva størrelse på ordforråd angår. Sann sett skulle de stille ganske likt ved skolestart. Skulle dette ikke være tilfelle, er det for så vidt lite forskning som kan slå fast at det faktisk *er* forskjeller mellom gutters og jenters språkutvikling ved skolestart, selv om det kan se slik ut. Så skjer det kanskje noe interessant, for innen de når en alder av henholdsvis ti og femten år, viser PIRLS og PISA at jentene igjen drar ifra guttene. Vi måler også leseferdigheter og lesemotivasjon i den voksne delen av befolkningen ved hjelp av en slags frivillig PISA-test for voksne: PIAAC. Og tross avstanden som var mellom dem i ungdomsårene, møtes hun og han igjen i voksen alder under PIAACs vinger: Voksne menn og kvinner skårer likt på lesekyndighet og lesemotivasjon. *Var* de i utgangspunktet like nær

hverandre hele tiden, eller *ble* de det? Eller er det PIAAC som gir et forkjært bilde, og ikke PIRLS og PISA?

Tall, målinger og statistikk gir et bilde av *hvordan* noe kanskje er, uten nødvendigvis å si noe om *hvorfor* det er slik. Lesetestene sier at guttene (kanskje) er dårligere lesere enn jentene. Årsakene til avstanden mellom kjønnene i førvoksen alder må forstås via andre metoder enn kun statistiske, og slik forskning, som blant annet oppsummeres i en artikkel fra 2016 av Solheim og Lundetræ, viser at guttenes relativt lavere leseferdigheter ikke er knyttet til intelligens, ei heller er den knyttet til at skolen er blitt en feministisk bastion for kvinners foretrukne metoder og lesemateriell. Det viser seg derimot at gutter i større grad enn jenter lar seg påvirke av opplevelsen av mestring når de avgjør hvor mye arbeid de skal legge i å løse en oppgave. Jenter på sin side får oftere jobben gjort uavhengig av om de synes oppgaven er interessant eller føler mestring. Så kan vi selvsagt spørre oss om jentenes utholdenhet og guttenes vegring er biologisk betinget, men heller ikke her finner vi gode grunner for kjønnsforskjellene mellom barn og unge i skolealder: Kan det hende at guttene i større grad orienterer seg etter hva de andre gutta synes er kult når de avgjør hvor mye arbeid de skal legge i noe. Siden mestring er kult og mangel på mestring *ikke* er kult, faller bunnen ut av prosjektet «skolegang, utdanning, jobb og fremtid» for guttene, og de gir opp – fordi de kan. Slik *blir* de dårligere lesere. Og skoletapere. Og, hvis vi skal tro Omdal: bitre, ensomme menn. Vi kan altså kanskje trekke følgende slutning: Dersom vi fortsetter å fortelle gutter at de ikke mestrer lesing, kommer de heller ikke til å gjøre det. Og her kommer appellen til foreldre, politikere og lærere: Tida er inne for å snu seg til guttene og si: «Dette klarer du helt fint og like godt som jentene!» i stedet for stadig å fortelle dem hvor dårlige lesere de er – og får lov til å være.